

Adriaansen, W., *Jons Viruly 1905-1986. Vlieger en schrijver. Vleugels aan het woord gegeven* (Zaltbommel: Aprilis, 2008, 368 blz., €29,95, ISBN 978 90 5994 223 3).

In de periode tussen de beide wereldoorlogen, de bloeitijd van de toen nog jonge luchtvaart, kenden diverse Europese landen het fenomeen van de schrijvende vliegenier die met de pen probeerde iets uit te dragen van zijn bijzondere ervaringen tussen de wolken. De bekendste van hen was waarschijnlijk de Fransman Antoine de Saint-Exupéry. In Nederland stak Adriaan Viruly hem naar de kroon.

Adriaan – ‘Jons’ – Viruly werd geboren in 1905 in een gegoede familie in Breda, waar zijn vader het sportieve avontuur van de wielrennerij combineerde met een ambtelijke loopbaan. Ook de jonge Adriaan Viruly stond enkele jaren op de pedalen als (niet-onverdienstelijk) amateurwielrenner onder de hoede van groten als Piet Moeskops en Gerard Bosch van Drakestein. Deze sportiviteit paarde Viruly aan een uitgesproken hang naar literatuur, romantiek en de pacifistische filosofie van de kortstondig zelfs door hem geleide Praktisch Idealisten Associatie, die vooral adolescenten aantrok met zomerkampen waarin jeugd van beiderlei kunne samenkwam om na te denken over een betere wereld. Des te opmerkelijker was het daarom dat de pacifist Viruly zich tezelfdertijd meldde voor een opleiding tot beroepsofficier bij de Luchtvaart-Afdeeling van het Nederlandse leger. Deze combinatie van tegenstrijdigheden was tekenend voor de uitersten in Viruly’s persoonlijkheid. Bij de Luchtvaart-Afdeeling – en vanaf 1931 bij de KLM – bracht Viruly het tot piloot, maar zijn blijvende bekendheid dankte hij aan zijn schrijverschap, dat in de jaren dertig vorm kreeg in een serie vooral anekdotische boeken over zijn belevenissen in de luchtvaart, die toen allerwegen in de belangstelling stond. Viruly’s meest succesvolle boek uit die periode was *Wij vlogen naar Indië* uit 1933, dat massaal over de toonbank ging. Het maakte van hem een bekende Nederlander en gaf voeding aan zijn ijdelheid. Viruly legde zijn hele leven nauwgezet vast in plakboeken, een goudmijn voor de biograaf. Voor de KLM vloog hij intussen de hele wereld over – door een wonderlijke samenloop van omstandigheden zelfs in de Tweede Wereldoorlog – totdat een stuurfout van hem zijn vliegtuig in 1954 in Ierland in de rivier de Shannon deed belanden. Achtentwintig inzittenden overleefden de ramp niet. Het ongeluk luidde het einde in van zijn vliegersloopbaan. Zo werd de vlieger dan toch definitief schrijver. Zijn werk strekte zich allengs uit tot journalistieke verhalenbundels en novellen die zich ook afspeelden buiten de wereld van de luchtvaart. In die ontwikkeling zal zijn (derde) huwelijk met steractrice Mary Dresselhuys een belangrijke rol hebben gespeeld. Al had hij er moeite mee allengs meer in haar schaduw terecht te komen, toch bleven ze samen tot aan het ‘passeren van zijn point of no return’, zoals zijn biograaf het treffend uitdrukt (332).

Wim Adriaansen tekent het allemaal op in deze rijk geïllustreerde biografie. Aanvankelijk gebeurt dat met een helder oog voor de wonderde wendingen in het jeugdige leven van de hoofdpersoon. Maar zodra Viruly in de luchtvaart

verzeild raakt, verliest het boek zich in uitwijdingen over de vliegerij als zodanig. Hier krijgt de belangstelling van de auteur voor het vliegen regelmatig de overhand op de aandacht voor het wel en wee van zijn hoofdpersoon. Over de diepere drijfveren van Viruly, waarvan Adriaansen gezien zijn zeer uitvoerige research en directe contacten met Viruly's nabestaanden toch het nodige aan de weet moet zijn gekomen, ervaart de lezer naarmate het boek vordert steeds minder. De persoon Viruly wordt daarmee welhaast tot figurant in zijn eigen biografie. Dit geldt in het bijzonder voor Viruly's privéleven, ten aanzien waarvan Adriaansen zich een voor een biograaf wel erg vergaande terughoudendheid oplegt. Viruly had zijn leven lang een uitgesproken zwak voor vrouwen, waar hij in zijn werk ook vaker aan refereerde. Zijn privéleven werd erdoor getekend, maar Adriaansen blijft er verre van. 'Je hoeft niet alles op te schrijven' citeert hij Viruly tweemaal (234, 307), om daar zelf aan toe te voegen 'en dat is ook zo' (234). Maar door die terughoudendheid blijven Viruly's professionele en persoonlijke leven gescheiden entiteiten en dat doet – het moet helaas gezegd – afbreuk aan de biografie. Daarbij vergeleken zijn Adriaansens vaak wonderlijke keuzes qua literatuurvermelding en slordigheidjes in de annotatie enkel kleinere minpuntjes. Evengoed biedt dit boek een elegant portret van de vlieger-schrijver die honderdduizenden wist te boeien met verhalen over de luchtvaart.

Marc Dierikx, ING Den Haag (marc.dierikx@inghist.nl)

Kok, J.A. de, *Acht eeuwen minderbroeders in Nederland. Een oriëntatie* (Hilversum: Verloren, 2007, 631 blz., €39,-, ISBN 978 90 8704 017 8).

Over de bijna achthonderdjarige geschiedenis van de minderbroeders in Nederland bestonden tot nu toe alleen deelstudies, vooral tijdschriftartikelen. J.A. de Kok heeft, na een lange periode in de wetenschap en daarna in de ambtelijke top van de rooms-katholieke kerk, zich ertoe gezet een volledig overzicht, een 'oriëntatie' noemt hij het bescheiden, van die acht eeuwen te schrijven. Hij doet dat niet als objectieve buitenstaander, maar van binnenuit, met de kennis, de sympathie, de humor ook, van de deelnemer, wat de leesbaarheid van zijn boek ten goede komt.

Franciscus van Assisi, die in Umbrië in 1209 met een aantal 'mindere broeders' begon, was het niet om het stichten van een orde begonnen. Toch waren er al in 1228 broeders in Den Bosch, waar ze het oude kasteeltje van hertog Hendrik I tot hun beschikking kregen. Nog geen twintig jaar later zijn ze in Utrecht te vinden, toen de belangrijkste stad in de Noordelijke Nederlanden, waar de predikbroeders hen al waren voorgegaan. Bij alle vestigingen daarna vinden we, althans voor een deel, de stelling van Le Goff bevestigd dat de bedelorden bij voorkeur steden in opkomst opzochten.

Behalve de bevolkingsconcentratie speelde ook de ligging van zulke steden ten opzichte van het omringende platteland een rol. Dat is aanwijsbaar bij Roermond, Deventer, Bolsward, Harderwijk en Kampen. Aan het begin van de veertiende eeuw telt het gebied dat nu Nederland is twaalf minderbroederkloosters. De taak van zo'n klooster was verdieping van het geloofsleven in de omtrek. Daarmee was het een 'assistentieklooster'. De broeders preekten, leidden processies en stimuleerden devoties, zoals bijvoorbeeld de kruisweg als alternatief voor de pelgrimage naar het Heilige Land.

Als vergoeding mochten zij, in aansluiting op de bewezen geestelijke service, giften inzamelen (geen geld!), want grond en andere eigendommen hadden deze mendicanten niet. Uit de middeleeuwen komt de gestalte van de eerste minderbroeder die ook BNER was: Johannes Brugman, een geduchte donderpredikant die ook maatschappelijke thema's niet schuwde: dobbelen, geweld op de kermis, markt op zondag en de burgeroorlogen van zijn tijd (rond 1460).

Een apart hoofdstuk is gewijd aan de observantenbeweging, niet alleen een streven naar regelonderhouding, maar ook een machtsstrijd. Tijdens de Opstand worden nogal wat minderbroeders buiten de stad gezet omdat zij het waren die tegen de Reformatie preekten. Helemaal onverwacht was dat in veel gevallen niet, want de gardiaan (huisoverste) van Utrecht had in november 1576 zijn toevlucht gezocht in het Vredenburg, de dwangburch van Karel V. Van hun klooster overleefde daar de monumentale refter, de grootste zaal in de stad, waar de gilden vergaderden en later de Staten van het gewest.

De 'statietijd' riep weer een ander type franciscanen in leven, dat van de parochiepastoor, de 'vajer', waarmee zij een grote rol speelden in het kerkelijk leven van de zogenaamde Hollandse Zending. Niet alleen vanwege het grote